

УДК 378.147

ПЕТРЯЄВ С.Ю., кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри інформаційного права та
права інтелектуальної власності ФСП НТУУ “КПІ”
ЧЕРНИШИНА Г.Г., Навчально-науковий центр інформаційного права
та правових питань інформаційних технологій ФСП НТУУ “КПІ”

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ¹

***Анотація.** Про організацію і проблеми учбового процесу з підготовки нового покоління юристів за спеціалізацією “Інформаційне право” на базі Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” та шляхи їх вирішення.*

***Ключові слова:** учбовий процес, підготовка юристів, інформаційне право, спеціалізація “інформаційне право”.*

***Аннотация.** Об организации и проблемах учебного процесса подготовки нового поколения юристов специализации “Информационное право” на базе Национального технического университета Украины “Киевский политехнический институт” и путях их решения.*

***Ключевые слова:** учебный процесс, подготовка юристов, информационное право, специализация “информационное право”.*

***Summary.** About organization and problems of educational process of preparation of a new generation of lawyers of the specialization “Information right” on the base of the National technical university of Ukraine the “Kiev polytechnic institute” and ways of their solution.*

***Keywords:** learning process, preparation of lawyers, information right, specialization “information right”.*

Постановка проблеми. Сьогодні в світі відбуваються фундаментальні зміни, які безпосередньо впливають на життя людини, принципово змінюючи суспільні відносини на всіх рівнях їх реалізації. На відміну від попередніх технологічних революцій, інформаційна – змінює наше розуміння часу, простору, відстані і знань. Очевидною перевагою інформаційної складової діяльності людей є сутнісна новизна виникаючих суспільних відносин, що обумовлює необхідність адаптації, а в деяких випадках і докорінної зміни нормативно-правової бази задля їх ефективного регулювання. Дані обставини спричинили в Україні гостру потребу у переформатуванні системи правової підготовки нового покоління юристів, які могли б не тільки кваліфіковано брати участь у реалізації існуючого законодавства в інформаційній сфері, а й у його розвитку.

З огляду на сказане, факультет соціології і права Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” (далі – НТУУ “КПІ”) вважає за доцільне поділитися досвідом вирішення зазначених проблем, адже останній має статус дослідницького, високий рівень науково-педагогічного потенціалу, та достатню матеріально-технічну базу для забезпечення повного циклу підготовки фахівців, здатних

© Петряєв С.Ю., Чернишина Г.Г., 2015

¹ В статті використані наукові та методичні матеріали факультету соціології і права НТУУ “КПІ” з організації навчального процесу за спеціалізацією “Інформаційне право”, що були розроблені і за участю вчених Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України (далі – НДІП НАПрН України).

професійно виконувати широкий спектр задач правового супроводу інформаційної, інноваційної, експертної діяльності, комерціалізації інноватики і закінчуючи правовою охороною і захистом прав інтелектуальної власності.

Мета статті полягає в аналізі організації навчального процесу з підготовки юристів за спеціалізацією “Інформаційне право” та розробці напрямів удосконалення існуючої навчальної системи.

Виклад основного матеріалу. Слід визнати, що на даний час в Україні відсутня логічна, науково обґрунтована концепція формування системи підготовки майбутніх юристів із спеціалізації “Інформаційне право”. До цього висновку ми дійшли з аналізу навчальних планів з даної спеціалізації юридичних факультетів у вищих навчальних закладах нашої держави, при реалізації ідеї створення нової спеціалізації. Дисципліни, які зазначені у переліку, не мають системного зв’язку не тільки з фундаментальними правовими та загальноосвітніми дисциплінами, але й між дисциплінами спеціалізації. Така ситуація також є наслідком невирішених до цього часу питань з реалізації необхідної диференціації освіти та утвердження спеціалізації у відповідності до напрямку підготовки.

Крім того, слід звернути увагу на існуючі перешкоди, пов’язані з мовою (присутній факт низького рівня знань англійської мови) як серед студентів, так і серед науково-педагогічного складу. Адже інформаційне право та його складові тісно пов’язані із сферою інформаційних технологій (далі – ІТ), яка чи не найбільше інтегрована на базі англійської мови. Наслідком таких глобальних процесів є зосередження інформаційних джерел саме в англомовному середовищі. Зрозуміло, що така науково-педагогічна діяльність для навчальних закладів сьогодні є новою, і її реалізація потребує часу, знань, творчості, і, безумовно, державної підтримки.

Задля реалізації зазначених питань нами було розроблено загальну концепцію реформування діяльності юридичного напрямку підготовки студентів факультету соціології і права НГУУ “КП”. На її виконання був підготовлений поетапний план дій, який включав низку важливих кроків, без яких неможливо здійснювати рух до визначеної мети.

У зв’язку з тим, що на факультеті були відсутні фахівці з питань інформаційного права, у 2012 році НГУУ “КП” уклав договір про співробітництво з НДІП НАПрН України. Відповідно до цього договору, у серпні 2013 року на базі факультету відкрився спільний Навчально-науковий центр інформаційного права та правових питань інформаційних технологій (далі – Центр). Метою діяльності Центру визначили здійснення фундаментальних досліджень з проблем правового регулювання інформаційних відносин та наукових експертиз проектів нормативно-правових актів щодо регулювання цих відносин. Важливим елементом діяльності Центру визнали його участь у підготовці не тільки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня (далі – ОКР) “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр” у сфері інформаційного права та правових питань інформаційних технологій, але й підготовки майбутніх викладачів даного юридичного напрямку. Для впровадження зазначених завдань на роботу в Центр були запрошені провідні вчені НДІП НАПрН України.

Важливим організаційним кроком у реалізації головної мети на факультеті провели переформатування всіх правничих кафедр та перерозподіл дисциплін у відповідності до їх спеціалізації. Таким чином, була сформована кафедра інформаційного права та права інтелектуальної власності із закріпленими за нею спеціалізаціями “Інформаційне право” та “Інтелектуальна власність” відповідно.

Наступним кроком постало питання наповнення програми навчального процесу відповідними дисциплінами зі спеціалізації “Інформаційне право”.

На підставі наказу ректора НТУУ “КПІ” спеціалізація студентів здійснюється з четвертого курсу ОКР “бакалавр”. Таким чином, у навчальному плані були виділені 11.5 кредитів (414 навчальних годин) для ОКР “бакалавр”, 10 кредитів (360 навчальних годин) для ОКР “магістр” і 3 кредити (108 годин) для ОКР “спеціаліст”. Питома вага дисциплін із спеціалізації “інформаційного права” склала 1,6 % за ОКР “бакалавр”, 5 % за ОКР “спеціаліст” і 11,1 % за ОКР “магістр”.

Співробітники Центру, спільно з викладачами кафедри упродовж року розробили дев’ять дисциплін за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями, поєднавши їх логічною послідовністю, зокрема:

а) для ОКР “бакалавр”:

Дисципліна “Інформаційне право” – як галузь права, сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, пов’язані з обігом інформації, формуванням і використанням інформаційних ресурсів, створенням і функціонуванням інформаційних систем з метою забезпечення безпечного задоволення інформаційних потреб громадян, їх організацій, держави і суспільства.

Дисципліна “Основи інформаційної безпеки” – забезпечує ознайомлення студентів зі станом збереження інформаційних ресурсів держави і захищеності законних прав особи і суспільства в інформаційній сфері, а також захищеність інформації від випадкових або навмисних впливів природного або штучного характеру, які можуть завдати шкоду суб’єктам інформаційних відносин. Знання в цій сфері дозволять студенту зрозуміти природу інформації та її властивостей, усвідомити сутність інформаційної небезпеки і шляхів її запобігання та усунення.

“Міжнародне інформаційне право” – вводить студентів у комплексну галузь сучасного міжнародного права з питань інформаційних відносин. Норми міжнародного права регулюють міждержавні відносини в інформаційній сфері, пов’язані з обігом інформаційних ресурсів в ході міжнародного співробітництва, а також транскордонної передачі інформаційних ресурсів іншими суб’єктами, ніж держави.

І нарешті, дисципліна “Інформаційне та соціально-правове моделювання” ОКР “бакалавр”, дає уяву студентам про засіб опису, пояснення і прогнозування соціально-правових систем, явищ і процесів за допомогою аналізу інформаційних моделей соціальної реальності. Моделювання набуло універсального значення і стало одним із загальнонаукових методом пізнання, що широко застосовується у випадках, коли пряме дослідження фактів і об’єктів неможливе або недоцільне. Правове моделювання – є комплексним методом забезпечення інформаційної безпеки.

б) для ОКР “спеціаліст” було вибрано одну дисципліну “Проблеми інформаційного права” з урахуванням обставин, що у 2017 році підготовка даного рівня закінчується. Вибрана дисципліна розглядає проблемні питання фундаментальної дисципліни “Інформаційне право” і є її продовженням.

в) для ОКР другого рівня вищої освіти “магістр” були розроблені дисципліни, які забезпечують здобуття студентами поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціалізацією “Інформаційне право”, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності². Зокрема: “Інформаційне суспільство” дає студентам знання про громадянське

² Стаття 5 Закону України “Про вищу освіту” від 01.07.14 р. № 1556-VII.

суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг на основі інтелектуальних інформаційних технологій та технологій зв'язку. Предметом вивчення навчальної дисципліни є правові, соціологічні та філософські питання інформаційного суспільства, особливостей розвитку права в його умовах.

Дисципліна *“Інформаційні ресурси”* розкриває організовану сукупність документованої інформації, що включає бази даних і знань, масиви. Правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із інформаційними ресурсами, засноване на всіх базових положення та принципах, які притаманні інформаційному праву. Вивчення даної дисципліни слід розглядати з позиції розвитку суспільних відносин в інформаційній сфері та розвитку інформаційного суспільства.

Міждисциплінарна галузь знань *“Правова інформатика”* дає уяву про закономірності та особливості інформаційних процесів у сфері юридичної діяльності, їх автоматизацію, принципи і методики використання автоматизованих інформаційних систем, створюваних для вдосконалення і підвищення ефективності юридичної роботи і вирішення правових завдань з урахуванням комплексного використання теорії та методології правових наук, засобів і методів математики, інформатики і логіки.

Дисципліна *“Публічно-правова охорона інформаційної безпеки”* як об'єкт правової охорони, розглядає систему публічно-правового забезпечення захисту інформації, з позиції міжнародно-правового регулювання інформаційної безпеки; кримінально-правової охорони *“інформаційного поля”* (інформаційного ресурсу), порядку доступу до інформації, охорони інформаційних відносин у сфері використання інформаційних технологій; адміністративно-правового забезпечення охорони інформаційного ресурсу та захисту інформації з обмеженим доступом, захисту інформації у сфері використання інформаційних технологій.

Система побудови дисциплін за спеціалізацією *“Інформаційне право”*, як будь-якого напрямку науки, визначається не довільним віднесенням тих чи інших питань до її змісту, а об'єднанням їх на підставі внутрішньої єдності й об'єктивних зв'язків. Факт узагальнення накопичених у процесі розвитку наукових даних – є одним з первинних етапів становлення науки як відокремленої галузі знань, а зведення цих даних у логічно обґрунтовану систему свідчить про самостійність і ступінь зрілості, які вивчає ця наукова галузь.

Таким чином, на думку вчених та викладачів Центру і кафедри, зазначена логічна послідовність запропонованих дисциплін, їх зміст і взаємне доповнення були на даному етапі найбільш прийнятними.

За визначеними дисциплінами у продовж року здійснювалась інтенсивна робота з підготовки навчальних та робочих навчальних програм, лекційного та дидактичного матеріалу, започатковано процес створення тематичної бібліотеки з інформаційного права, підготовлені та опубліковані вказівки за всіма дисциплінами.

З 2014 – 2015 навчального року було розпочато учбовий процес за спеціалізацією *“Інформаційне право”*. Результати першого семестру, як і передбачалося, виявили низку зауважень, які були пов'язані з відсутністю у студентів знання понятійного апарату, та зв'язку з традиційними юридичними дисциплінами, оскільки вся система підготовки бакалаврів до четвертого курсу має структуру та ідеї класичної правової школи. Тобто в жодній з доктринальних базисних дисциплін майже не згадується про необхідність регулювання інформаційних відносин. Крім того, загальні дисципліни не розставляють акцентів з огляду на необхідність створення нормативного апарату в інформаційній сфері.

Враховуючи минулорічні недоліки організації навчального процесу зазначеної спеціалізації, було здійснено коректування як з боку інформаційно-правових, так і суміжних правових дисциплін:

1. До дисциплін “Теорія держави і права” внесена тема – “Інформаційне суспільство”, “Конституційного права” – “Електронне урядування”, “Юридичної деонтології” – “Співвідношення понять “соціалізація” і “кіберсоціалізація”, “Філософії права – “Кіберцивілізація”, “Формування та розвиток інформаційного права і законодавства в контексті нової правової реальності”. Інформаційно-правові відносини знайшли місце в кримінально- та цивільно-правих дисциплінах, зокрема: у “Кримінології” запропонована тема “Злочинність у сфері інформаційної безпеки”, “Кримінальному праві” – “Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем та комп’ютерних мереж і мереж електрозв’язку”, “Криміналістиці” – “Організація розслідування комп’ютерних злочинів”, “Судовій експертизі” – “Судова техніко-комп’ютерна експертиза”, “Цивільному праві” – “Інформація, як об’єкт цивільно-правових відносин” тощо.

Кожна наука має власний мовний апарат та понятійний інструментарій. Інформаційне право та його складові тісно пов’язані із сферою інформаційних технологій, лексика якої базується на англомовних дефініціях. З огляду на це, для студентів 3-го року навчання в дисципліну з англійської мови введено спецкурс “IT English”.

2. Для подальшої оптимізації викладання інформаційно-правових дисциплін було прийнято рішення про перенесення предметів “Основи інформаційного права”, “Основи інформаційної безпеки” та “Інформаційне суспільство і право” з 4-го на 3-й курс до блоку основних дисциплін. Ці дисципліни є базовими та дають загальне уявлення про сферу та діяльність майбутньої спеціалізації.

3. Відповідно до зазначених змін, для студентів 4-го курсу були введені більш спеціалізовані дисципліни, такі як: “Правові проблеми інформаційної безпеки”, “Правова інформатика”, “Інформаційне право”, “Правові аспекти інформаційної безпеки” та “Міжнародне інформаційне право”.

Таким чином, кількість годин спеціалізації “Інформаційне право” ОКР “бакалавр” була збільшена з 11,5 до 18,5 кредитів.

4. Для студентів ОКР “спеціаліст” було розроблено дисципліни “Сучасні методи інформаційного і соціально-правового моделювання”, та “Правові аспекти функціонування систем електронного урядування”, оскільки кредитність на даному освітньо-кваліфікаційному рівні обмежена, тому й вибрано програми які стисло, але чітко поглиблюються в інформаційне право.

5. Для студентів ОКР “магістр” впроваджено такі дисципліни як: “Правові питання інформаційно-комунікаційних технологій”, “Інформаційні ресурси”, “Особливості інформаційного права” та “Публічно-правова охорона інформаційної безпеки”, які за змістом поглиблюють теоретичні та практичні знання, що були набуті у попередні навчальні роки.

Таким чином, питома вага дисциплін із спеціалізації “Інформаційне право” склала 7,6 % за ОКР “бакалавр”, 5 % за ОКР “спеціаліст” і 11,1 % за ОКР “магістр”.

З самого початку створення Концепції було зрозуміло, що просте викладання дисциплін нової спеціалізації не є остаточною ціллю і достатнім для університету, який має статус дослідницького. Побудована схема дисциплін і їх зміст є лише початковим етапом, який буде мати потребу у їх удосконаленні та розвитку. Тому кафедра, спільно з Центром та за підтримкою НДІП НАПрН України розпочали активну діяльність з впровадження наукового сегменту Концепції через затвердження наукової тематики. Виходячи із змісту наукового спрямування кафедри, пов’язаного з процесом отримання інформації, використанням інформації в процесі здійснення інноваційної діяльності як якісно нового знання, а також яке розглядається як результат інтелектуальної власності, що потребує охорони та захисту, наукова тема кафедри була визначена як “Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання охорони і захисту прав інтелектуальної власності, режиму інноваційної діяльності в умовах інформаційних відносин кіберцивілізації”.

Метою науково-дослідної роботи є інтеграція наукових досліджень з організацією та проведенням навчального процесу за спеціальністю “Правознавство” першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня, зокрема: дисципліни циклу професійної та практичної підготовки (теорії держави і права, конституційне право, кримінальне право, юридична деонтологія, філософія права тощо), а також вибіркові навчальні дисципліни (юридична етика, криміналістика, судова експертиза, право промислової власності, правове регулювання авторського права та суміжних прав тощо).

Реалізація зазначеної мети здійснюється шляхом розробки теоретично-правових основ, пропозицій та рекомендацій щодо принципів, концептуальних, методологічних положень, правових засад удосконалення законодавства щодо охорони і захисту прав інтелектуальної власності, режиму інноваційної діяльності в умовах інформаційних відносин кіберцивілізації, та розробки відповідних науково-практичних посібників, окремих тем дисциплін та навчально-методичних рекомендацій.

Дана тематика розрахована на чотири роки, і її остаточною результатом є концептуальне завершення формування методології викладання циклу дисциплін за спеціалізацією “Інформаційне право”.

Упродовж 2015 року були проведені науково-практичні конференції за тематикою “Електронний парламент: проблеми становлення та розвиток”, “Інформаційні технології та безпека: засади забезпечення інформаційної безпеки”, “Проблеми протидії правопорушенням в інформаційній сфері: “Інформаційні війни”, “Правове регулювання інформаційних відносин та сфери інтелектуальної власності в умовах кіберцивілізації”, “Деструктивна пропаганда: шляхи протидії та проблеми відповідальності”, “Інформаційні технології та безпека”.

З метою поширення інтересу до проблем сучасних інформаційно-суспільних та суспільно-правових відносин, пошуку алгоритмів їх вирішення, на базі Центру щомісячно проводяться “круглі столи”, на які запрошуються провідні вчені НДІП НАПрН України, Інституту національної безпеки України, викладачі юридичних кафедр, філософії, соціології, педагогіки та психології університету, широке коло студентів старших курсів, які виявили інтерес до інформаційно-правової тематики. Так, упродовж 2015 року були проведені “круглі столи” за темами: “Суспільство знань: сутність та характерні ознаки”, “Роль та місце правової науки у забезпеченні інформаційної безпеки”, “Від інформаційного суспільства – до суспільства знань: сутність та порівняльні ознаки переходу”.

Крім того, співробітники Центру і кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності постійно беруть участь в наукових заходах інших дослідницьких і вищих навчальних закладів держави. Це дозволяє об'єднати провідних науковців навколо проблемних ідей в інформаційному праві. Результати конференцій оформлені у збірниках тез, деякі доповіді і наукові статті увійшли до лекційних матеріалів, навчальних посібників та підготовки підручників.

На базі кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності ФСП університету створений студентський науковий гурток “Науково-прикладні проблеми Інформаційного права”. Метою функціонування Гуртка є забезпечення сприятливих умов щодо розвитку та організації культурного дозвілля студентів, їх інтелектуального розвитку, формування стійких знань з теоретичних основ інформаційного права, підготовка студентів до самостійної науково-дослідної роботи, участі у науково-практичних конференціях, круглих столах, олімпіадах різного рівня, представляючи НТУУ “КП”.

Висновки.

Підсумовуючи перший етап реалізації Концепції з впровадження спеціалізації “Інформаційне право” в учбовий процес ФСП НТУУ “КП” ми можемо зробити наступні висновки:

1. Впровадження в учбовий процес спеціалізації “Інформаційне право” повинне будуватися за принципами багаторівневої системи підготовки та системного зв'язку дисциплін спеціалізації.

2. У зв'язку з тим, що дисципліни спеціалізації “Інформаційне право” в юриспруденції є новою галуззю знань, яка не достатньо інтегрована з дисциплінами інших галузей права, постає питання створення міждисциплінарних зв'язків з фундаментальними та суміжними правовими дисциплінами, які повинні формувати уяву про інформаційне суспільство.

3. Впровадження спеціалізації “Інформаційне право” в систему правової підготовки нового покоління юристів без інтеграції з науково-дослідницькою діяльністю в даній сфері, можна порівняти з мертвонародженою дитиною. Це пов'язано з тим, що інформаційно-правові дисципліни, по відношенню до інших галузей права, є новими, які швидко розвиваються, змінюючи акценти у відповідності з розвитком інформаційних технологій, що впливають суспільні відносини.

4. Відсутність кваліфікованих кадрів за спеціалізацією “Інформаційне право” та дидактичного матеріалу ставить завдання зосередження діяльності Центру та кафедри (і загалом юридичних вузів) на підготовці відповідних навчальних посібників та підручників, викладачів нового покоління та вчених, які вільно володіють сучасними інформаційними технологіями в найрізноманітніших формах, що виражають стратегію розвитку цього напрямку, включаючи Інтернет-ресурс.

~~~~~ * * * ~~~~~